

NAGY LÁSZLÓ

A végakarát... és a világ eltört tengelye

Gy. Szabó András kisregényéről, novelláiról

Kevesekről állítható magabiztossággal, napjainkra úgy jutottak el az előadóművészet, irodalomtörténet- és szépprózairás gyönyörűséges, de mára egyre kevesebbek által értékelt magasságaiba, hogy mindhárom területen egyazon nívón tudnak maradandót nyújtani a közönségnek.

Nem kell hozzá elvakult palócországi lokálpatriotizmus, csak Gy. (vagyis Gyarmati) Szabó András irodalmi életútjának ismerete, hogy őt joggal sorolhassuk ebbe a körbe. Madách-díjjal, szülővárosa díszpolgárságával is elismerve, vers- és prózamondóként évtizedek óta végvári harcokként őrködik a középkori és határainkon túli magyar költészet és irodalom értékeinek megőrzésén, irodalomtörténeti ismereteit nemcsak tanulmányaiban, cikkeiben teszi közkinccsé, hanem előadóstjein is szervesen köti össze a két műfajt. A *Vigiliában*, *Hiteben*, *Magyar Naplóban* és másutt megjelent számtalan tanulmánya ezáltal tovább erősítheti meggyőződésünket kiváló irodalomtörténeti kvalitásairól.

Prózaíróként pedig immár harmadik kötetével jelentkezett, 2018 márciusában a tizenöt novella és a címadóul szolgáló *A végakarát* c. kisregény a Magyar Napló gondozásában jelent meg.

*

Ha az írások téma- és karakterválasztásával, sőt a személyesség alkalmankénti felvállalásával sikerült is a szerzőnek meglepetést okozni, de azzal aligha, hogy az előző kettőhöz hasonlóan legújabb kötetében sincs semmi posztmodern, sem megfejthetetlen mondatfűzér, ahogyan hiányzik az öncélú mondanivaló is, „konzervatíván” minden a maga helyén van.

Az is csak látszólagosnak tűnhet, hogy nincs közös kapocs a kötet novellái és a kisregény között. Hiszen a szerző szándéka maradandóan megvalósult – bármennyire is eltérőek a helyszínek, korszakok, a társadalmi

környezet – mélységes tiszteletet nyilvánítani egy eltűnt, elsüllyedt világ iránt. Ezzel kimondatlanul is szembeállítja az erkölceit, hagyományait, értékrendjét vesztett „szép új világot” az archaikussal, tradicionálissal, az utóbbiakban az ember–természeti környezet–tárgyi világ hármasanak egysége alkotja a szerző szemében a követendő mintát.

A novellák vezérfonalát az édesapa egykori szülőfalujában, a Vas megyei Bóben tett ifjúkori látogatások, élmények megörökítése képezi, a nagyszülők, dédszülők hűsége a szülőföldhöz, a munka, a „feladat” szinte mániákus tisztelete, a tradíciók átörökítése zsigerileg beleívódott az akkori kamasz gondolatvilágába. Ugyanúgy, ahogyan a nagyapának, édesapának a történelmi időkben elszenvedett megpróbáltatásai is máig tartóan rezonálnak az íróban. E téren tragikusan szomorú és elgondolkodtató közös sorsuk megörökítése. A nagyapa többévnyi „utószolgálat” után térhetett csak haza a Nagy Háború orosz terepéről, de az új politika túlbuzgó és gátlástalan kiszolgálói „jól” elverték külhoni „kollaborálásáért”. Az édesapa három évtized múlva az ÁVH-tól részesült még ennél is gyakoribb példastatuálásban. Az irracionálisnak tűnő erőszak célja maga a megfélemlítés, a megalázás volt, az írások döbbenetes pontossággal érzékeltetik, az aktuális hatalom szándéka sikeresen teljesült, természetesen nem fizikai, hanem lelki értelemben. Mintha Móricz Zsigmond *Barbárok*-jában járnánk, a magyar magyartól való elidegenedettséggel, az embertárs megkínzása, a szolidaritás, a testvériség hiánya mint nemzeti önsorsrontás köszön vissza az apa és fia sorsában. Nagyszerűen jellemzi az író az elhallgatás, elhallgattatás rejtett vonulatát is, a szülő, nagyszülő szégyenét. Az igazságtalanságot, a jogtalanságot, amelybe csak beletörődni lehetett, de kibeszélni nem, amely mögött éppúgy munkált a felnőtt ember szégyénérzete, hogy mindez vele, velük megtörténhetett, mint az utódok, családtagok „megvédése” is: jobb, ha nem tudnak az egykori történésekről.

Szabó András mondatai, történetei a Vas megyei falu mindennapjairól, ahogyan az édesanya felmenőinek lakhelyeiről írott sorai is fényképezőgépként rögzítik a karaktereket, a kisbíró, a fejkendő asszonyokat éppúgy, mint a borostyánnal fedett sírokat vagy az elsüllyedt világba beletörődő nagyszülők könnyes búcsúját a szeretett tehénkéktől. De az olvasó maga elé képzelheti a falvak egy-egy jellegzetes épületét, a kovácsműhely eszközeit, a Répce-parti vízi világot is. A gondolatok mögött nem a kényszeredetten kötelező búcsú szándéka áll, szinte érezni a fájdalmat, a visszatérés szándékát, ami betölti az író, ő ebben a tradicionális világban érzi csak jól magát. A kötődés alapja nem csak lelki, hiszen a nagyszülők szerszámainak, eszközeinek pontos leírása, az „ütemre dolgozó kala-

pács”, a „szikrázó parázból kikerülő patkó” hangutánzásszerű megjelenítése is azt sugallja, a szerző működésük mibenlétével is tisztában van.

Ha fényképezőgépi pontosságú megörökítésről beszélünk az egykori falu és lakói esetében, ugyanez a precizitás emelhető ki a többi novellánál is, ahol ez alapvetően a tömörített jellemrajzokban nyilvánul meg, hiszen a szerző ezekre koncentrálna.

Tökéletes választás a kötetet indító *Nílusi utazás* c. novella témája, az előkészület, az egyiptomi rövid bárkautazás minden egyszerűsége ellenére izgalmas történet, mondhatni misztikus. Ezt a misztikumot fokozza a szerző az *Etvert* c. írásával. Nemcsak a fürdőben játszódo történet révén érezhetjük magunkat párákődben, hanem a főszereplő szándékát illetően is sokáig bizonytalanságban maradunk. Ami jól érzékelhető, az a torna-gyakorlatokat bemutató főhős, Keresztes kilépési szándéka a megszo-kotból, a mókuserékből, az ismeretlenség felé.

Mestermunka *A főlegény* c. írása, amelynek témája messze hagyja napja-inkat, törökkori végvári vitézek világába visz el. A plasztikus írás többér-telmű, tükrözi a hősiességet, a főlegény irányította magyar csapategység hebehurgya szervezetlenségét, amelyet mintha átokként évszázadokon keresztül átörökítenénk, de az örök újrakezdés reményét is.

A példázat és a *Ligetben* c. írásokban azok különleges hangulata és a sze-mélyes őszinteség kiemelendő, hiszen a harmadik személy ellenére joggal vélhetjük, a szerző saját élethelyzeteit jelenítette meg.

*

A végakarathnak, a kötet címadó kisregényének előtörténete azonban már némi kiegészítő magyarázatot igényel. 1957-ben, közvetlenül halála előtt fejezte be *A párdúc* c. regényét egy külön olasz, Giuseppe Tomasi, a szicíliai sziget, Lampedusa hercege, akinek felmenői a sziget örökös bir-tokosai voltak. A betegségével tisztában lévő, halálára tudatosan készülő herceg könyvének megjelentetését családjára bízta, így az csak 1958-ban kerülhetett az olvasók elé. *A párdúc* hatalmas sikert aratott a háború után gyorsan iparosodó, de a mégis gyökereit kereső Olaszországban, Visconti 1963-ban emblemikus filmet is készített a regényből.

A történelmi eseményeket, a Risorgimento-t, az olasz egyesülést, Gari-baldi mozgalmait az író a dédapa, Fabrizio Salina herceg szemével láttat-ja, aki kiábrándult rezignációval, fájdalmas iróniával tekint a régi világ és életforma pusztulására. A szereplők gyakori mitikus környezetbe helyezé-se, történelmi pesszimizmusa mellett a mű jellemző vonulata annak társa-dalomkritikája. Többek között az, hogy a hanyatló arisztokrácia helyébe

lépő polgárság vezetőit is jobbára a hatalomvágy uralja, Szicília elmaradottsága sem szüntethető meg a remélt gyorsasággal, nincs új az azúrkék ég alatt, valami elpusztul, de az újjászületés nem lehet fájdalommentes.

Szabó András „végakarata”, a továbbgondolt „párduc”, 1957 márciusában kezdődik, akkor, amikor Tomasi befejezte műve megírását. Az olasz egyesüléshez képest száz évet lépünk előre a korban, a szereplők nevei jobbára megváltoznak, de a családi viszonyok kevésbé. A családfő, Don Antonio a halálra készül, ugyanolyan „hercegi” tudatossággal, mint Tomasi főhőse. Közben könyvét írja, a felmenők történetét, családfáját rögzíti. Pater familias, aki magabiztos természetességgel, sőt önelégültséggel fogadja családjá feltőneket szánt, de mégis távolságtartó szeretetét. Mesterként feleségéhez való kötődése is, hiszen a férjet hosszú évek óta erős szálak kötötték egy nem is titkolt szeretőhöz, de ahogyan élete végét is elrendezi, így ennek a kapcsolatnak is véget vet majd.

A két regény közötti korszakváltást alig tükrözi valami, Szabó András gondolatisága, karaktereinek megjelenítése szinte visszavisz Tomasi művének Itáliájába. A modernkori változásokat az előkelő státusból adódó méregdrága gépkocsik és egy-egy technikai eszköz felemlítése mutatják, és az, a szép új világ „boldog” napjaira immár elmaradnak a mitikus utalások, a történetek érzelmentességét pedig a család egy-egy hűséges szolgájának remek karakterrajzai és az olasz táj pazar leírásai oldják fel.

Joggal vélhetjük, ugyanaz az erős kapocs köti össze az író Don Antonioját a dédapa iránt, ami a novellákban a Vas megyei faluban szerzőnkét az apa, nagypapa, a felmenők felé, tisztelet erkölcsi tisztaságuk, szellemi képességeik, kivívott társadalmi renoméjuk iránt.

*

Don Antonio könyve elkészül, a végakarata teljesül, a mű megjelenik és ahogyan a valóságban is történt, „méltó” sikert arat. Érzékeny, fájdalmasan őszinte mű, mondhatnánk, ahol ez alkalommal felesleges a karakterek és az élők között bármilyen azonosságot keresni, az írói „összegyúrásnak” más szándékai lehettek.

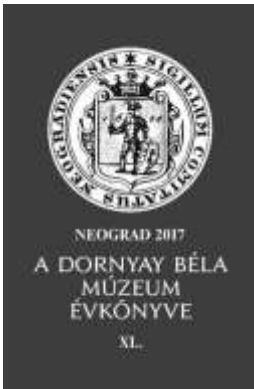
Giuseppe Tomasi di Lampedusa halálával a szicíliai sziget utolsó hercegeinek családnevét, múltját már hazájában is jobbára a feledés borítja. Puritán egyszerűségében megmaradt azonban a sziget neve, mára tíz- és tízezrek exodusának első állomáshelyenként. A nagy és még nagyobb hatalmak mesterkedésére a világban pedig megint eltűnik valami, hogy egy újnak adja át a helyét.

Ki tudja, talán sok évtized múlva éppen egy magyar író lesz, aki megörökítheti ezt a változást, csak remélhetjük, lesz hozzá értő fogadókészség. Addig is olvassunk, Szabó András írásai már most is gondolatébresztők. Olvassunk, amíg nem jutunk az *Ami maradt* novellája hősének, a nagyapának sorsára, akinek „távozásával végérvényesen eltört annak a világnak a tengelye, melyben [a szerző] olyan felhőtlenül boldognak érezte magát.”

(*Magyar Napló*, 2018)

CSONGRÁDY BÉLA

Tisztelgés az Igazgató előtt A Dornay Béla Múzeum XL. évkönyve

Bizony csak alapos, hosszan tartó kutatómunkával lehetne kideríteni, hogy előfordult-e már valaha, valahol, hogy egy intézmény – konkrétan a salgótarjáni székhelyű Dornay Béla Múzeum – hajdani igazgatója hetvenedik születésnapját évkönyvvel tiszteli meg. Egy olyan – eddig legnagyobb terjedelmű – ötszáz oldalas kiadvánnyal, amelyik történetesen éppen a negyvenedik e sorozatban. S ez akkor is elegáns, kuriózumszámba menő gesztus, ha Praznovszky Mihály jó másfél-két évvel ezelőtt ünnepelhette e kerek évfordulót. „Évkönyvünk szerzői, egykori kollégái, barátai

Nógrádból és szerte az országból most igyekeztek olyan témákat választani, melyek kapcsolódnak valamilyen módon Praznovszky Mihályhoz, kutatásaihoz vagy éppen mindig vallott nógrádiságához” – írta az előszó szerzője, Shah Gabriella, a múzeum jelenlegi igazgatója.

Praznovszky Mihály 1946. november 29-én született Salgótarjánban, itt végezte az általános iskolai tanulmányait s a Madách Imre Gimnáziumban érettségizett 1965-ben. Már gyermek- illetve ifjúkorában vonzalmat érzett a palóc tájhaza irodalmi értékei – élükön Mikszáth Kálmán és a Tragédia-költő munkássága – iránt. Alapdiplomáját a debreceni tanítóképzőben szerezte meg, aztán elvégezte az ELTE Bölcsészettudományi Karának könyvtár-történelem szakát is. 1981-ben egyetemi doktor, 2000-